

ΘΟΥΚΥΔΙΔΟΥ ΠΕΡΙΚΛΕΟΥΣ ΕΠΙΤΑΦΙΟΣ-ΚΕΦ. 38

ΘΕΜΑ: Η τρυφῶσα πόλις. Ψυχαγωγία και απολαύσεις

Καὶ μὴν καὶ τῶν πόνων πλείστας ἀναπαύλας τῇ γνώμῃ ἐπορισάμεθα...

Πνευματικές απολαύσεις: Άγῶσι μὲν καὶ θυσίαις διετησίοις (ΟΕΔΒ, σ. 63)

Οι Άθηναίοι χαρακτηρίζονταν ως φιλέοδοτοι και φιλοθεάμονες. Πλήθος εορτών είχαν καθιερωθεί κατά τη διάρκεια του έτους (Παναθήναια, Διονύσια, Θεσμοφόρια κ. λπ.). Στο πρόγραμμα των εορτών συμπεριλαμβάνονταν, εκτός από τις θυσίες και αγώνες αθλητικοί, μουσικοί, ποιητικοί, δραματικοί, ιππικοί. Ο Θουκυδίδης δεν παρουσιάζει αυτές τις γιορτές ως έκφραση της ευσέβειας και της πίστης των Αθηναίων, αλλά ως ευκαιρία τέρψης, ανάπαυλας και ψυχαγωγίας των πολιτών.

Κατά τον Κακριδή, εκείνο που λείπει από τον ιστορικό είναι η θρησκευτική πίστη (ἄθεος ήρεμα, δηλ. άθεος χωρίς φανατισμούς χαρακτηρίστηκε από το βιογράφο του, τον Μαρκελλίνο). Οι μεγάλες γιορτές γίνονται όχι για να τιμηθεί ο θεός παρά για να χαρεί ο άνθρωπος.

πλείστας ἀναπαύλας

Ψυχαές απολαύσεις

ἰδίαις δὲ κατασκευαῖςἐπεσέρχεται δὲἐκ πάσης γῆς τὰ πάντα

Με τη φράση ιδίαις κατασκευαῖς ο Περικλής δεν αναφέρεται στην εξωτερική μορφή των οικοδομημάτων αλλά στα περιποιημένα ζεστά σπιτικά, τα νοικοκυρεμένα και καλοσυγρισμένα. Τα σπίτια ήταν απλά στην κατασκευή τους, κυρίως πλίνθινα. Παρατηρείται από τους μελετητές ότι δε γίνεται καμιά αναφορά από τον Περικλή για τα δημόσια κτίσματα της Αθήνας και τα λαμπρά έργα της Ακρόπολης που έγιναν με δική του πρωτοβουλία. Πιθανότερη εξήγηση είναι ότι στο σημείο αυτό το κείμενο του Θουκυδίδη είναι φθαρμένο και υπάρχει κάποιο κενό (ΥΑΠ σ. 35).

Ἐπεσέρχεται δὲ διὰ τὸ μέγεθος τῆς πόλεως ἐκ πάσης γῆς τὰ πάντα

Από τον Περικλή τονίζεται το προνόμιο των Αθηναίων να απολαμβάνουν με την ίδια ευκολία ντόπια και εισαγόμενα προϊόντα (ο ενεστώτας στο ρήμα ἐπεσέρχεται φανερώνει ότι παρά τον πόλεμο - πρώτο έτος του πολέμου - εξακολουθούν να απολαμβάνουν τα αγαθά). Ακόμα, τονίζεται η υπεροχή των Αθηναίων στη θάλασσα που επέτρεπε τη διακίνηση των αγαθών και την ανάπτυξη του εμπορίου, εξασφαλίζοντας αυτάρκεια στην πόλη (ἐκ πάσης γῆς τὰ πάντα). Η Αθήνα ήταν ένα από τα μεγαλύτερα εμπορικά κέντρα, στο οποίο συγκεντρώνονταν προϊόντα από την Αίγυπτο, την Κύπρο, τη Σικελία, την Ιταλία, τον Πόντο κ.ά. (ΥΑΠ σ. 35).

Τι εξυπηρετεί η ιδιαίτερη αναφορά στα υλικά αγαθά;

Η έμφαση στα υλικά αγαθά καθιστά πιο έντονη την αντίθεση με τη Σπάρτη ως προς τον τρόπο ζωής. Συμπληρώνει ο Ι.Θ.Κακριδής: *Την κρυμμένη αυστηρότητα με τη Σπάρτη, που η συνοφρυνμένη της αυστηρότητα δε θέλει να χαρίσει καμιά ξεκούραση στους πολίτες της* (πρβλ. και το Κεφ. 39), ποιος δε τη νιώθει εδώ;

Η έννοια της αυτάρκειας

Αν και στο Κεφ. 36 ο Περικλής τόνισε πως η γενιά του έκανε την Αθήνα «αύταρκεστάτην» και στον πόλεμο και στην ειρήνη, στο Κεφ. 38 δίνει μια διαφορετική έννοια στον όρο αυτάρκεια: η πόλη είναι αυτάρκης, γιατί μπορεί να προμηθεύεται από άλλες χώρες όσα της χρειάζονται και όχι γιατί παράγει η ίδια τα προϊόντα. Αυτάρκεια εδώ σημαίνει να έχεις τη δυνατότητα να αποκτάς ό,τι θέλεις, όποτε το θέλεις (σαφής υπαινιγμός για τη ναυτική ισχύ της πόλης). Και η Σπάρτη θα μπορούσε να καυχηθεί για την αυτάρκειά της μόνο που αυτή δημιουργείται με οδυνηρές στεροήσεις.

Η θέση του Κεφαλαίου 38 μέσα στον Επιτάφιο

«Ανάμεσα στο Κεφ. 37 (το κεφάλαιο της πολιτείας και των νόμων της) και στο Κεφ. 39 (το κεφάλαιο των πολεμικών) μεσολαβούν -αληθινή ανάπτυξη και για τον αναγνώστη- οι λίγες γραμμές που ζητούν να δείξουν ποιο είναι το ξεκούρασμα του Αθηναίου μέσα σ' αυτήν την ένταση της ζωής, που ζει και σε ώρες ειρήνης και σε ώρες πολέμου” (Ι. Θ. Κακριδής). Ο Περικλής, αφού παρουσίασε τις αρχές του δημοκρατικού πολιτεύματος και τους τρόπους ζωής του Αθηναίου πολίτη, θα αναφερθεί στους παραγόντες εκείνους που εξασφαλίζουν την **ευζωία** του πολίτη. Η ευζωία αυτή είναι απαραίτητος όρος του **ελεύθερου** που υμνήθηκε αρκετά στο Κεφ. 37. Το δημοκρατικό πολίτευμα φροντίζει για την **ποιότητα ζωής** του Αθηναίου, εξασφαλίζοντας τις προϋποθέσεις άνετης διαβίωσης. Τη ζωή των Αθηναίων δεν τη διακρίνει **μονομέρεια** (όπως διακρίνει τη ζωή των Σπαρτιατών), αλλά μια **ισορροπία** σ' όλες τις εκδηλώσεις. Προετοιμάζει τον αναγνώστη για το **άνειμένως διαιτώμενοι(άνετη ζωή)** του Κεφ. 39 , όπου οι υλικές και πνευματικές απολαύσεις θα συνδυαστούν με το υψηλό πολεμικό φρόνημα των Αθηναίων.

«Σε ολόκληρο το κεφάλαιο κυριαρχεί η έννοια της **τέρψης**» (Ι.Θ. Κακριδής). Το Κεφάλαιο 38 αποτελεί κεντρικό στοιχείο του ύμνου του πολιτικού Περικλή και του ιστορικού Θουκυδίδη για την πόλη τους. Η έκφραση **ῶν καθ' ἡμέραν ἡ τέρψις τὸ λυπηρὸν ἐκπλήσσει** τονίζει τη σημασία που έχει στη ζωή η χαρά και η ψυχική ευφορία.

Επιπλέον, τονίζεται η υπεροχή της Αθήνας και το ανώτερο επίπεδο ζωής της στην περίοδο της ειρήνης. Στο επόμενο κεφάλαιο (39) θα φανεί η υπεροχή της Αθήνας και στον πόλεμο.

Πώς παρουσιάζεται η Αθήνα στο Κεφ. 38;

Στο Κεφάλαιο 38 δίνεται η εικόνα μιας ευημερούσας κοινωνίας στο σύνολό της που διασφαλίζει στους πολίτες της:

- Άνετη διαβίωση -ποιότητα ζωής
- Ευζωία- εμπειρία υλικών και πνευματικών απολαύσεων, στοιχεία της ελευθερίας των Αθηναίων
- Απόλαυση ελεύθερης ζωής, επομένως ανανέωση του πολίτη από την ενασχόληση με την πολιτική

Εν ζήν

Ποια αντιθετικά χαρακτηριστικά συνδυάζει η Αθήνα στο Κεφ. 38;

- Στην Αθήνα υπάρχει μετρημένη απόλαυση των υλικών αγαθών (ούτε στέρηση αλλά ούτε και πολυτέλεια).
- Ο Αθηναίος πολίτης συνδυάζει την απόλαυση των υλικών και των πνευματικών αγαθών.
- Η Αθήνα έχει πετύχει να συνδυάζει το τερπνό με το ωφέλιμο (σε αντίθεση με τη Σπάρτη που επιδιώκει μόνο το ωφέλιμο).